

**O STATUSO E
MINORITORENGO
ANDE EVROPA:
E PROTEKCIJA ČAČIPENGO
THAJ E TRAJOSO**

**Minority Rights Group
International**

Alav katar o originali : **RECOGNITION OF MINORITIES IN EUROPE:
PROTECTING RIGHTS AND DIGNITY**

O STATUSO E MINORITORENGO ANDE EVROPA: E PROTEKCIJA ČAČIPENGO THAJ E TRAJOSO

Pe romani čhib nakhada: Slavica Vasić

Inklado: **RROMANO DŽUVLJIKANO CENTRO "BIBIJA"**
THE RROMA WOMEN`S CENTER "BIBIJA"
ROMSKI ŽENSKI CENTAR "BIBIJA"

Romano džuvljano centro »**Bibija**» si kerdino godolese kaj lesu reslipe si te o manušengo čačipe avel džuvljano čačipe, a o džuvljano čačipe te avel čačipe e Romnjango.

Amen majnglal džas ande romane gava (enklave) thaj ka keras svato e čhoranca katar 15 breš thaj majpurane Romnjanca. Vakaras andar akala teme: seksualnost, sar te kerelpe e familija e planura godolese, o sikavipe e čhavorengo, phabaripe, alkohol, droga ando amalipe thaj ande familije, ka das nesave informacije andar o AIDS thaj andar sa godola teme save si importantne pala e Roma. Amenca džan vi e doktora, ginekologa, socijalni manuša, judistura te ločharen amare Romnjake ande lako trajo.

Si amen vi Judistura ande amaro Centro save vakaren e Rromnjanca andar lenge problema thaj ločharen lenge te lačharen pire judistikane problema. But importantno si kaj keras angluno rromano džuvljikano lil ande Evropa "Rromnjaki zor" thaj keras but projekta sar kaj si: sikavipe e Rromnjango te ramosaren, ekonomsko zuralipe, familijako programi, džuvljikano sastipe ločharas, dive katar minoritorengo čačipa, edukacije andar kerepe katar Fremuni konvencija thaj aver maškarmutne instrumenta, ločharas te keren pe neve rromane džuvljikane grupe.....

Amen mangas te o trajo e Romnjango avel majlačho thaj te e Rromnja aven majzurale, majhačarde thaj te aven majdikhle.

Beograd, 2004.

O STATUSO E MINORITORENGO ANDE EVROPA: E PROTEKCIJA ČAČIPENGO THAJ E TRAJOSO¹

Panajote Elias Dimitras

KORKOROLIJIPE THAJ JEKHTANIPE

«Sa e manuša si bijande tromale thaj jekhtane ando piro trajo thaj čačipa». Artiklo 1 ande Univerzalno deklaracija andar manuškane čačipa rodel pačavipe katar averčhande identiteta thaj gothe si vi e etnikane, nacionalni, religijski vol čhabale identiteta. Vazno si kaj svakone si čačipem te lel piro identiteto (vakaripe katar o nakh. korkorolijipe) sar bi sa e manuša avena “jekhtane ande piro trajo”. Godolese kaj o identiteto majlače lel pe ande grupa godolengi saven si gasavo identiteto, goda te dikhen pe godola grupe si importantno. Rutinski len pe e identiteta katar e bare thema, goda ni kerel pe pala but entikane vol nacionalni, religijski vol čhibale minoriteta.

Maškarthemutne standarda den anglal o korkorolijipe e minoritorengo.

O lijipe e minoritorengo katar e phuv thaj maškarthemutno kidipe – majanglal katar e ekspertske organa save keren revizija katar e implementacija e manuškane čačipengi – trubul te avel ande forma katar lijipe andar lende, thaj te na keren nisavi arbitraža vol te len krierijuma katar diskriminatorno lijipe.

Goda kaj naj univerzalno definicija katar svato «minoriteto» vakarel e činjenica kaj but e phuvja kamen te akaja definicija avel restriktivno vol bi kamena te len svako

definicija sar restriktivno. Averčhande godolesa, but grupe, majbut nesave domicilni thema, ni kamen termino «minoriteto» kana vakaren andr lende. Gasavi liji biformalno definicija gndisarel kaj e minoriteta si bidominatni kidipa, na sajekh inferiorni kana vakarel pe andar o gendokatar majbaro them, savensietnikane, religijski thaj čhibale karakterisitike save si averčhande katar e aver populacija thaj save den numa implicitno hačaripe katar o lačhipe savo si phando pala arakhipe e kulturako, tradicijako thaj čhibako.²

O statuso trubul te kerel pe sar bi lena pe e čačipa e minoritorengo ande phuv. O bi kerepe godole statuso šaj anel dži kaj bilače thaj e konflikta. O legalno statuso o minoritorengo thaj statuso katar lenge manuškane čačipa savo inkljel andar goda, anel dži gothe te avel lačo trajo svakone. Godolese kaj o bilijipe anel te našti len pe godola maškarthemutne čačipa, avel vi te na pačaven pe ekonomikane, socijalni thaj kulturni čačipa kataar e minoriteta thaj anel dži kaj lengi marginalizacija ando amalipe.

O principo katar korkorovakaripe angluno drom si vakardino katar o Baro kriso pala e pravda 1930 berš kana anda te o minoriteto si phučhipe katar e činjenica a na phučhipe e krisoso». Sar goda, phenda vi anluno Baro komesari andar o OEBS pala minoriteta, Maks Van der Stoel «Džanav ko si minoriteto kana dikhav le»³.

¹ Akava harno teksto fokusirime si pe Evropa. O MRG inkalda vi o teksto Slimane, A. “Recognizing Minorities in Africa”, London, MRG, 2003, thodino si po www.minorityrights.org

² MRG, “World Directory of Minorities”, London, MRG, 1997, p.xv.

³ Max van der Stoel, “Acceptance speech”, 15.decembro 1993., <http://www.osce.org/hcnm/documents/speeches/1992/15dec92.html>

O Consilo o Evropako (CE) thaj Ujedinjeni nacije (UN) lije e contractni provizije andar manuškane čaćipa sar statuso katar korkorokeripe andar minoriteta. O opšto komentari andar 1994. berš, UN Komiteto pala manuškane čaćipa (KPMČH), po artiklo 27 Maškarthemutno svato andar civilni thaj politikane čaćipa (MSCMČH)⁴, kaj claro phenel te goda kaj si minoriteta naj odluka katar e phuv, vov si kerdino pe objektivni kriterijuma, a godola save naj andar e phuv thaj bistalni thanutne ande jekh phuv kvalifikujin pala protekcija savi dikhel pe ando artiklo 27.

Vadži si lačhe ramosardo kaj e protekcija katar manuškane čaćipa našti phandel pe pala jekhtanipe anglal o kriso, jekhtano tretiripe angal o kriso thaj pe bidiskriminacija. Sa e minoriteta trubun te aven lije katar e phuv thaj sa e phuvja trubun te den uslova pala o trajo thaj bararipe katar o identiteto sa e minoritetoengo.

Artiklo 27 MSCMČH vakarel:

«Ande godola phuvja ande save si etnikane, religijski thaj čhibale minoreteta, manušenge save si andar godola minoriteta ande jekhtanipe avere manušenca andar piro kidipe, ni ka aven bi dije te len piri kultura, te vakaren thaj te praktikujin piri religija vol te len piri čhib.»

O komentaro katar artiklo 27 Komiteto pala manuškane čaćipa ande Ujedinjeni nacije dikhel:

«Akava Artiklo del thaj kamel čaćipa save si savoren save si minoriteta. Akava čaćipa si averčhando katar aver čaćipa, numa vadži vakarel andar leste, thaj vadži si čaćipa savo e manuša save si minoriteto, sar individue vol jekhtane, averenca, len.»

Paluno svato ande tačka 4 vakarel:

«Nesave phuvja save ramosarde phenen kaj ni keren diskriminacija po fundo katar etniciteto, čhib vol religija, numa pe piri pretpostavka kaj naj len minoriteta.»

Tačka 5. vakarel:

5.1. *«... E manuša save arakhen pe si godola save si ando kidipe thaj save len jekhtani kultura, religija thaj-vol čhib. Akala uslova vadži vakaren pe goda kaj godola manuša ni trubun te aven thanutne andar e phuv savi ramosarda (contractni riga)... E phuv savi ramosarda našti te na del čaćipa andar o artiklo 27. numa pire thanutnenge.»*

5.2. *«Artiklo 27. del čaćipa manušenge, save si minoriteta thaj save «si» ande phuv savi ramosarda. Naj relevantno te del pe o stepen katar goda so sar svato «si» vakarel. Godola čaćipa si gasave gaja kaj e manušenge, save si andar o minoriteto korkore vol ande kidipe e manušenca andar piro kidipe ni trubun te na den pe, thaj goda si čaćipa te len piri kultura, te keren piri religija vol vakaren piri čhib. E manuša save si minoriteta ni trubun te aven andar e phuv vol thanutne e phvjake savi ramosarda, a ni trubul te avel len ni than kaj trajin. Godolestar, e butarne migranta vol numa godola save aven ande phuv, a savi si gasave minoriteta, si len čaćipa te na len pe lenge gasavo čaćipa.... .. O keripe katar etnikane, religijski vol čhibale minoriteta ande phuv savi ramosarda naj phandi pala laki odluka, numa rodel te ave thodini pe objektivno kriterijumi....»*

E artiklosa 27, protekcija katar e minoriteta thol specifični mangipa katar e riga save si ande kontrakto:

9. *«E protekcija katar godola čaćipa thodini se pe goda te avel than te sajekh bararel pe kulturno, religijsko thaj socijalno identiteti savo si pala o minoriteto. Godolese, godola čaćipa barvalen e struktura e amalipasi. Godolese, o Komiteti dikhel te godola čaćipa trubun te aven protektujime sar gasave thaj ni trubul te aven jekhtane avere čaćipasa, pala jekh manuš, vol pala e sa, save si garantujime*

⁴ [http://193.194.138.190/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/fb7fb12c2fb8bb21c12563ed004df111?Opendocument](http://193.194.138.190/tbs/doc.nsf/(Symbol)/fb7fb12c2fb8bb21c12563ed004df111?Opendocument)

akale Vakarimasa. E riga save si ande contracto trubun te den te len pe akava čačipa ande sastipe, a ande pire raporta trubun te den mere save lije te bi kerela pe akava reslipe.»

Paluno svato ande tačka 4 rodel katar e phuvja save phenen kaj naj len minoriteta godolese kaj von gndin kaj ni keren diskriminacija pe pire thanutne po etniciteti, čhib vol religija. Kana pe revizija avili e implementacija katar Maškarthemutno sporazumo andar civilni thaj politikane čačipa katar e Francia, o Komiteti pala manuškane čačipa ande UN ande pire Palune primedbe⁵ andar 1987. berš, ni lija o argumento katar e Francia:

«O Komiteto kamel te del godji.... pe argumento kaj jekhtane čačipa si garantujime pala sa e manuša thaj sa e manuša si jekhtane anglal o kriso. Numa, akava ni phenel kaj naj nesave minoriteta ande phuja thaj lengo čačipa te len piri kultura, te keren piri religija vol te len piri čhib ande piro minoriteto.»

Vadži jekh contractoso organi ande UN save sasa gasave problema kana kerda revizija pala phuvjake raporta sasa vi o Komitetu pala e eliminacija katar e rasno diskriminacija (KERD). Aklava organi dija vadži duj Opšte rekomandacije, ande save o korkorolijipe si thodino sar maškarthemutno standardi pala o lijipe katar e ckne kidipa, thaj gothe thol pe vi e domicilni kidipa. Vadži gaja e phuvja akaren pe te den raporta andar sa e etnikane, nacionalni vol domicilni kidipa save si pe lengi teritorija, thaj gothe thol pe vi lengi demografsko struktura. O Komiteti pala e eliminacija e diskriminacijaki vakarel:⁶

«Kana dikhen pe e raporta katar e phuvja save ramosarde kana si phučhipe pala e infromacija thaj načina pe save e individue identifikujin pe sar manuša andar averčhande rasni vol etnikane kidipa, o stavo si kaj gasavi identifikacija, te na avel razlogo pala averčhando, ka avel thodini po korkorolijipe e manušeso pala savo si.»

Vi ande Opšti rekomandacije XXIV, andar 1998. berš, o Komiteti pala e eliminacija katar e asno diskriminacija vakarel:⁷

«2. Gndisarel pe pe periodikane raporta save si dije kaj e Komisija pe fundo artikloso 9 katar Maškarthemutno vakaripe pala e eliminacija katar sa e oblika pe rasno diskriminacija a pe fundo katar aver informacije save lije o Komitetu, jekh gendo e phuvjengo save ramosarde del kaj si nesave nacionalni vol etnikane kidipe pe lengi teritorija, a pala aver ni vakarel. Nesavo kriterijumi trubul te avel vakardino pala sa e kidipa, a majbut pe godola manuša pala save si thaj pe lengo averčhandipe savo inkljel godolestar kaj si andar nesavi rasa, colori, nakhlipe vol nacionalnost, numa, o manuš si andar averčhando entikano kidipe katar o majbaro them vol aver kidipa andar godoja populacija».

Vadži vakarel pe, e phuvjake save ramosarde akava:

«O lijipe katar averčhando kriterijumi saveso reslipe si te dikhen pe etnikane kidipa vol domicilni thanutne, savo anel dži kaj goda te len pe nesave a te na len pe aver, šaj anel dži kaj averčhando tretmano pala aver averčhande kidipa ande phuvjaki populacija.»

⁵ ICCPR/C/79/Add.80 dikh: [http://193.194.138.190/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/bfd68d7522f679be8025653100621983?Opendocument](http://193.194.138.190/tbs/doc.nsf/(Symbol)/bfd68d7522f679be8025653100621983?Opendocument)

⁶ Generalni rekomandacije VIII, 1990, [http://193.194.138.190/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/3ae0a87b5bd69d28c12563ee0049800f?Opendocument](http://193.194.138.190/tbs/doc.nsf/(Symbol)/3ae0a87b5bd69d28c12563ee0049800f?Opendocument)

⁷ [http://193.194.138.190/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/9ce4cbfde77a452a8025684a0055a2d0?Opendocument](http://193.194.138.190/tbs/doc.nsf/(Symbol)/9ce4cbfde77a452a8025684a0055a2d0?Opendocument)

Majdur, o Komiteti pala e eliminacija pala e rasno diskriminacija akharel e phuvjan save ramosarde (contractose riga):

«Te trubun te pire raporta thon e demografsko struktura e thanutnengi,... informacije andar e rasa, coloro, nakhlipe,nacionalno vol etnikano nakhlipe.»

E HAKAJA KATAR EVROPAKI UNIJA

Kana dikhas ande evropaki rig, e čačipa e minoritorengi majanglas si protektijime pe **Fremuni konvencija palal e protekcija nacional minoritorengi** Evropake Konzilesi thaj Evropake unijaki pe aver rig, naj la sistemo pala arakhipen e minoritorengi. Itakaj e principa katar minoritorengi hakaja thah lengo lijipe si relevantno pala e hakaja Evropake unijako. O dokumento «Pačavipe thaj arakhipen e minoritorengi thodino si ande Kopenhaško kriterijumi pala o bararipe Evropake unijako. Vi o domumento «Arakhipen e čačipengo e manušego save si nacional minoriteto thodino si ande majnevo drafto ande Evropako ustav. Itakaj kaj e čačipa e minoritorengi naj direktno vakardine ande Povelja EU andar fundone čačipa, ande akava dokumento si bidiskriminatorno klauzula ande savi o bidijipe e minoritorengi čačipengo, kana si nesave okolnosti, šaj te avel kvalifikujime sar diskriminacija savi našti kerel pe so si ramosardo ande Povelja . O koncepto katar indirektno diskriminacija šaj dikhel pe ande EU Direktiva pala rasno jekhtanipe 2000/43/EC⁸, šaj del averčhande forme pala e protekcija minoritorengi čačipengi.

⁸ http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2000/l_180/l_18020000719en00220026.pdf

⁹ Sasto teksto katar Fremuni konvencija pala protekcija nacional minoritorengi si thodino pe: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/157.doc>

¹⁰ Sasto teksto thodino pe: <http://conventions.coe.int./Treaty/en/Reports/Html/157.htm>

FREMUNI KONVENCIA PALA E PROTEKCIA/ARAKHIPEN NACIONAL MINORITETURENGI

Fremuni konvencija pala e protekcija/ arakhipen nacional minoritaturengi si andi ande 1998. berš thaj dži kaj februari 2004. berš, retifikujime si katar 35 phuvja. Ando artiklo 3, savo del garancija pala čačipe pala korkorolijipe, vakarel kaj e manuša šaj tromale te vakaren te na aven tretirime sar minoriteto.

Teksto ande Artiklo 3 vakarel:⁹

1. *“Svako manuš savo si nacional-minoriteto ka avel slobodo te alosarel te avel dikhindo sar vi si vol na thaj či ka avel les bilačo statuso godolese kaj alosrda sar kamla.”*

2. *«E manušen save si nacional minoriteto si čačimata save si skrinisarde/ ramome ande kadi konvencija vol korkore vol khetane averenca.»*

Fremuni konvencija pala e protekcija/ arakhipen nacional minoritaturengi si zurardi nesavi «Vadži vakarimasa»¹⁰ save si pala kadala phuvja save ni kamen te vakaren kaj si len minoritatura pe fundo katar korkorokeripe thaj gndisaren kaj si importantno/vasno te na avel nesavi insinuacija kaj e minoritaturengi čačipa šaj aven kolektivni čačipa. Artiklo 3. **Vadži vakaripe** phenel kaj si «individualano, subjektivno arlisaripe savo si phando pala objektivno kriterijumi savo si importantno pala identiteto e manušeso». Nesave phuvja vakarde kaj e objektivni kriterijuma trubun te aven difinišime katar e phuvjaki rig.

O STATUSO E MINORITORENGO ANDE EVROPA:
E PROTEKCIA ČAČIPENGO THAJ E TRAJOSO

Vadži si vakardino kaj o lijipe katar e čačipa e minoriteta katar e rig manuŝengi «ande kidipe averenca» ni gndisarel kaj godola čačipa si kolektivni. Vakardino si šaj li «aver» te aven «manuša save si godova nacional minoriteto, save si andar aver nacional minoriteto vol save si andar o majbaro them». Artiklo 27 Maŝkarthemutno vakaripe andar civilni thaj politikane čačipa vakarel kaj «aver» si «manuša save si ande kidipe avere manuŝenca andar piro kidipe» Itakaj kaj individualno vol kolektivno karakteri katar minoritorenge čačipa naj anaglaluslov pa implementacija katar Fremuni konvencija pala protekcija-arakhipen nacional minoritorengi vakardino si: «Majbut membrura e Konvencijaki si len kolektivno dimenzija, ... vi, ande praksa, godola čačipa šaj te len pe gaja kaj savore andar o minoriteto len len.»¹¹

Dži kaj Vadži vakaripa vakaren kaj čačipe sa e manuŝego si: «te vakaren kamen li von ni kamen te aven protektujime sar vakaren e principa katar e **Fremuni konvencija**», godolestar ni del pe čačipe e manuŝeso te arbitririme lel andar savo nacional minoriteto si.»

O Dokumento savo vakarel kaj «nisavo bilačo statuso naŝti inkljel andar o tromalo arlisaripe savo del garancija vol andar lijipe e čačipengo save si phande pala gasavo arlisaripe». Majdur:

«Kotor 2. del čačipa thaj tromalipa save inkljel andar o principio ande Fremuni konvencija save šaj te len pe individualno vol ande kidipe averenca. Godolestar, goda del ŝaipe jekhtane lijipe godole čačipengo thaj tromalipengo, a aver si katar o pojam kolektivno čačipe. Pojmo «aver» ka avel dikhlo majbuve thaj ka thol vi e manuŝen save si andar godova minoriteto , aver minoriteto vol majbaro them».

Načino formulacijako, katar e Vadži vakaripa, si kerdino gaja kaj kerda pe svato sar bi vi godola save si majbilače (majguvle) membrura andar o Evropako Consilo lije o teksto andar **Fremuni konvencija pala protekcija nacional minoritorengi**.

O SAVETODAVNO KOMITETI PALA FREMUNI KONVENCIIJA PALA PROTEKCIJA NACIONAL MINORITORENGI

O Savetodavno komiteti pala **Fremuni konvencija pala protekcija nacional minoritorengi**, savo kerel revizija pala implementacija **Fremune konvencijaki**, lija maŝkarthemutno standardi pala lijipe minoritengo, sar lije o čačipe po korkorolijipe. O ŝaipe katar Savetodavni komiteto te arlisaren e informacije e phujaca palal lesi revizija, te avel pozitivno te džal kaj e phuvja thaj te lel majbut informacije thaj vol te džal kaj e bivladake organizacije (BVO) thaj e manuŝenca andar nacional minoriteto, dija ŝaipe akale Komitetose te kerel goda so aver ekspertski organa andar o Evropako Konsili vol UN ni kerde dži avdive: temeljno thaj sistemsko rodipe katar sa e aspekta sar kerel pe **Fremuni konvencija pala protekcija e nacional minoritorengi**, thaj gothe thol pe vi o phučipe, thaj gothe thol pe statuso e minoritengo.

E buti katar Savetodavno komiteti bararda o keripe katar majrepresentativno politikano organi andar Evropako Consili, Parlamentarno skupštine, te lel zurale formulišime recomandacije te bi lena pe sa e minoriteta. Ande 2001. berš e Parlamentarno skupština lija

¹¹ Phillips, A., "The FCNM: A Policy Analysis", MRG, thodino pe: http://www.greekhelsinki.gr/bhr/english/organizations/fcnm_pol_paper_aug.doc

Rekomandacija 1492 (2001): Čačipa katar nacional minoriteta, savi vakarel akava:

«E Skupština ni kamel goda kaj phenel pe kaj naj minoriteta thaj minotitorengi čačipa ande nesave phuvja, save si mebrura katar Evropako Consili, sar vi o fakti kaj but minoritoren naj dijino adekvatno arakhipe.»¹²

Duj berš majpala, ande Rekomandacija **1623 (2003): Čačipa katar nacional minoriteta**, e phande lafa katar Savetodavno komiteto sasa fundo pala aver vakaripa, thaj vakarde kaj e interpretacija katar **Fremuni konencija pala protekcija nacional minoritoren** katar e rig e phuvjangi trubul te avel ando sklado e Artiklosa 3 katar godoja Konvencije.

Majbut:

«E Skupština gndisarel kaj e phuvjen save ramosarde (contractose riga) noj čačipe te anden odluka savi grupa ande lengi phuv kvalifikujil pe sar nacional minoriteto e skladosa pala e **Fremuni konencija**. Svako gasavo svato trubul te pačavel o principio katar e bidiskriminacija thaj te avel sar kaj si e **Fremuni konencija**...

E Skupština akharel te:

I. E phuvja save si membruraa save vadži ni ramosarde (a goda si Andora, Francija thaj Turska) trubun sigo te ramosaren thaj te keren ratifikacija katar Fremuni konencija, ni trubun len deklaracija;

II. E phuvja membrura save ramosarde, a save vadži ni ratifikujisarde (Belgija, Gruzija, Grecija, Island, Litvanija, Luksemburg thaj Holandija) trubun te keren goda , ni trubun te len deklaracija

III. Godola contractose riga save ratifikujisarde e Fremuni konencija, numa kerde deklaracije vol phandipa, te ispiden goda a godolese te na avel arbitraž a sar vi averčhandipa, sar vi o bidžanglipe katar nesave minoriteta»¹³

E Contractose riga save naj thodine ande paluni Deklaracija si Linheštajn thaj Malta save phende kaj naj len nacional minoriteta pe lengi teritorija, thampal Danska, Germanija, Makedonija, Slovenija thaj Švedska save thode e nacional minoriteta pala arakhipe kaj e **Fremuni konencija pala protekcija minoritoren**, thaj Austrija, Estonija, Poljska thaj Švajcarska kaj save o phuvjako lil si čačuno a saveso reslipe si te nesave manuša len pe sar minoriteta. Akala kvalifikacije naj thodine ando Artiklo 3. kaj e **Vadži vakaripa pala Fremuni konencija pala protekcija nacional minoritoren** thaj godolese si restriktivni. O Savetodavno komeiteto naj sasa phando gasave deklaracijenca thaj kerda signala kaj si minoriteta ande svako phuv thaj von trubun te aven arakhade **Fremune konencijasa pala protekcija minoritoren**. Dži kaj o februaru 2004. berš si inkalde gndura katar o Savetodavno komiteto andar o keripe **Fremune konencijako** ande 26. phuvja. But del pe griža pala o lijipe minoritoren ande 20 phuvja. Kana vakaras andar o artiklo 27 UN Komiteto pala manuškane

¹² <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http%3A%2F%2Fassembly.coe.int%2FDocuments%2FAdoptedText%2Fta01%2FEREC1492.htm>

¹³ <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http%3A%2F%2Fassembly.coe.int%2FDocuments%2FAdoptedText%2Fta03%2FEREC1623.htm>

čačipa, savo ande minoriteta thon vi e migracione kidipa, o Savetodavno komiteti dikhla ande phuvja ande save kerda e revizija, si fundo pala anglunipe, numa ni jekh lendar ni lija te kerel Fremuni konvencija pala e nevi migrantski kidipa. Bare rodimasa katar o gndo savo kerda o Savetodavno komiteto¹⁴, e informacijenca andar e aver izvora, ločharel o keripe katar e griža savi si pala o lijipe e minoritengo e principosa katar korkorokeripe, a savi del čačipe katar svako manuš te avel vol te na avel tretirime sar membro katar nesavo minotireto. Gasavo bilijipe vol biadekvatno lijipe dikhel pe ando teksto savo avel .

E PROBLEMA PALA O LIJIBE

Bipindžarde etnikane vol nacionalni minoriteta

Sar kaj vakardem majanglal, e Francia ni kamel te lel nisavo minoriteto, godolese Baksijca, Bretonca, Korzikanca, Roma, thaj aver naj lije. E Turska gndisarel kaj nijekh muslimano našti te avel averčando identiteto numa tursko, godolese muslimanski Kurda vol Roma nija lije, a e bimuslimana si lije sar religijsko minoriteto (dikh majtele). Ande Grecia si gasavo dikhipe: sa e istočni ortodoni manuša si sar etnikane Grka, a aver muslimaja si lije sar religijsko minoriteto thaj godolese e Makedonca thaj e Roma naj lije sar minoriteto. O Savetodavno komiteti ni kerda revizija kaj godola duj phuvja godolese kaj von trubun te ramosaren

thaj/ vol ratifikujin **Fremuni konvencija pala protekcija nacional minoritengi**. Lengo ni lijipe si thodino po aščaripe kaj e ratifikacija katar **Fremuni konvencija pala protekcija nacional minoritengi** ka kerel dijipe pe lende te len pire minoriteta kana e Konvencija avel akhardi pe phuvjake krisura.

Akala phuvja ni po vakti kerde ratifikacija katar Maškarthemutno sporazumo andar civilni thaj amalipase čačipa: Francia (1981), Grecia (1997) thaj Turska (2003), numa e Francia dija raporto andar lesa keripe. Numa, katar e kritično revizija andar UN Komitetu pala e manuškane čačipe andar 1997. berš akaj phuv ni dija aver raporto, savo trubuja te lel pe ando 2000. berš a e Grecia trubul te del piro angluno raporto savo si aščardo ande 1998. berš. E Evropaki komisija opromos rasizmo thaj bitolerancija katar Evropako Consili lija o problemu katar o lijipe nacional minoritengo ande pire raporta ande Francija thaj Grecia (a goda ni kerda ande piro raporto andar e Turska).¹⁵

Kana kerde revizija katar e membrura **Fremuni konvencija pala protekcija pala nacional minoriteta** O Savetodavno komiteti dikhel kaj e Albanija ni lel Egipatsko kidipe sar nacional minoriteto thaj arlisardo kidipe e Rromendar, itakaj kaj von roden godova statuso. Ande Jermenija, Savetodavno komiteti dikhel kaj nesave ckne minoriteta si lije sar minoriteti, a aver naj. Ni o Savetodavno komiteti, ni o Komitetu

¹⁴ E gndosa katar Savetodavno komiteti pala svako e phuv, sar vi ande sasto proceso katar e implementacija andar Fremuni konvencija pala protekcija nacional minoritengi šaj loče avel pe The CEDIME-SE Guide to the FCNM savo si thodino: http://www.greekhelsinki.gr/bhr/english/special_issues/fcnm_guide.html Te naj vakardino averčhande, sa majdur infomacije save inkljen andar godola gndura katar Savetodavno komiteti

¹⁵ Andar Francia: ECRI, CRI, 2000., no. 31, http://www.coe.int/T/E/human_rights/Ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/France/France_CBC_2.asp#TopOfPage; Andar Grecia: ECRI, CRI, 2000., no. 32, http://www.coe.int/T/E/human%5Frights/Ecri/1%2DECRI/2%2Dcountry%2Dby%2Dcountry%5Fapproach/Greece/Greece_CBC_2.asp#TopOfPage; Andar e Turska: ECRI, CRI, 2001., no. 37, http://www.coe.int/T/E/human%5Frights/Ecri/1%2DECRI/2%2Dcountry%2Dby%2Dcountry%5Fapproach/Turkey/Turkey_CBC_2.asp#TopOfPage

pala eliminacija katar rasno diskriminacija, sar ni Evropaki komisija opromos rasimo thaj bitolerancija ande Evropako Consili thaj UN Komiteti pala manuškane čačipa ni kerde evidencija katar o biavutnipe thaj bi lijipe e Rromengo po Kipro, itakaj kaj lenge problema majanglal sasa ande centro katar dikhipe katar e maškarmutne institucije, godolese kaj maškarmutni liji (grecikani) kiparsko vlada thaj tursko-kiparski thagarne len e problema e Rromengi te den jekh ke avreste anglal e maškarmutne organa.¹⁶

Ande piro raporto, e češki thagarne vakaren andar «moravsko thaj šlesko nacionalno identiteti», registrujime rodimasa andar 1991. berš, numa von ni len len sar nacional minoriteta save si protektujime zakonosa. E Danska ni len e Rromen sar nacional minoriteto. E Rumunija ni kamel e Ksango sar nacional minoriteto, itakaj kaj o Savetodavno komiteti vakarda kaj goda minoriteto kamel te lel šaipa katar e phuvjako minoritoto zakonodavstvo. Ande Švedska, godola save vakaren švedski dijaletosa ande Skanija thaj Gotland keren favorizacija katar nacional minoriteto, numa e švedski thagarne ni kamle goda. Ande Ukrajina, katar 130 «nacionalnosti» save učharel e Fremuni konvencija pala protekcija nacional minoritengi, si nesave «etnografski (sub-etnikane) kidipa katar ukrajinsko them». ande phuvjaki terminologija- lijipe katar piro specifično identiteto. Ande Bari Britanija, o Savetodavno komiteti dikhel kaj e muslimaja thaj nesave aver religijski kidipa naj lije katar e krisosi rig sar «rasni kidipa» te bi avena kvalifikujime pala

arakhipe pala o **Akto andar rasni** keripa, a e thanutne andar o Kornvol thaj Bejlvik katar o Džersi rode te aven lije sar nacional minoriteto: thagarne naj jekhtane majanglal thagarnege, a buvljardo si teritorijalno lijipe katar e Fremuni konvencija pala e protekcija nacional minoritorengo po Džersi trubuja te kerel pe.

O Savetodavno komiteti našti kerda procena andar goda so vakarde mlateški thagarne thaj thagarne katar o San Marino kaj pe lengi teritorija naj nacional minoriteta, godolese kaj godola phuvja ni lije nisave informacije ande pire raporta, a o Savetodavno komiteti našti lija but informacije andar aver izvora. Averčhande godolestar, Lihteštajn lija informacije te vakarel e Savetodavni komitetose kaj pe lengi teritorija naj nacional minoriteta.

Dži kaj o februar 2004. berš o Savetodavno komiteti ni agorisarda e evaluacija katar o lijipe Fremuni konvencijako pala protekcija nacional minoritengi ande Bosnia thaj Hercegovina, Bulgaria, Makedonija thaj Portugal, a o gndisaripe e Savetodavni komiteteso andar e Slovenija lijino si ando septembar 2002. berš, ande Irska ando maj 2003. berš, a andar Poland, Srbija thaj Crna Gora thaj Espania ando novembri 2003. berš thaj trubun te aven inkalde. Ande nesave katar akala phuvja e minoritorenge naj dijino čačipe po lijipe. E egzempla thon e Makedonca thaj Pomaka ande Bulgaria, dikhel e Evropaki komisija opromos rasizmo thaj bitolerancija ande Evropako Consili¹⁷, thaj Bugarski manušenge ande Makedonija (so i e maškarmutne ekspetski organa ni vakaren but)¹⁸. E Evropaki komisija vakarda kaj ni len pe biautohtnoni Rroma thaj «južni

¹⁶ Dikh serija katar e artikla pe: <http://www.greekhelsinki.gr/special-issues-roma-2001.html> i ECHR «Denizci and Others v. Cyprus» (23.maj 2001.) <http://www.echr.coe.int/Eng/Press/2001/May/Denizcijudepress.htm>

¹⁷ ECRI, CRI, 2004, gendo 2, http://coe.int/T/E/human_rights/Ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Bulgaria/Bulgaria_CBC_3.asp#TopOfPage

manuša» (Bosanca, Hrvata, e Albanca katar o Kosovo thaj e Srbikane manuša) ande Slovenija, save kerde emigracija ande akaja phuv kana sasa kotor katar Socijalističko Federativno Republika Jugoslavija.¹⁹

ETNIKANE VOL NACIONAL MINORITETURA LIJE NUMA ANDE «TRADICIONALNI»

O Savetodavno komiteti dikhel kaj e Albanija lel trin nacional minoriteta (Grka, Makedonca thaj Crnogorca) numa lenge manušen si čaćipa numa ande «minoritoreng zone». E phuv lija godola zona kana sasa forutno maripe than nisar ni ačhili lesa efikasno, itakaj kaj e thagarne phenen kaj naj len kontinuirano. E manuša andar godola minoriteta save trajin avral godola kotora ni len jekhtane čaćipa sar godola manuša save se ande godola zone. Vadži si gaja, ande Austrija, e Hrvata thaj Slovenca len majzala čaćipa, te i len len, no so si e manušen andar «autohtnoni» trujalipa, Karintija, Burgenland thaj Stirija. Karakteristično si, kaj ande Albanija thaj ande Austrija, e minoritoreng save džan ande majbare forura ni del pe čaćipa save sasa len ande «tradicionalni» minoritoreng kotora.

ETNIKANE VOL NACIONAL MINORITETURA NUMA MAŠAKAR E THANUTNE

O Savetodavno komiteti dikhel kaj ande Estonija o kriterijumi pala lijipe e thanutnengo, pala e manuša save kamen te len dijipa andar e odredbe **Fremune konvencijako pala protekcija nacional minoritorenge**, naj lače: but manušen andar e minoriteta save si thanutne ande phuv majanglal no so si lije 1991. berš, naj šaipe te len thanutnipe godolese kaj si but restriktivno zakono andar o thanutnipe. E Evropaki komisija opromos rasizmo thaj bitolerancija ande Evropako Consili but del griža pala e Letonija (ande savi naj kerdini revizija katar o Savetodavno komiteti, godolese kaj ramosarda, a ni ratifikujisarda **Fremuni konvencija pala protekcija nacional minoritorenge**)²⁰. Goda si averčande no so vakaren e odredbe ande Zakono e Litvanijako andar thanutnipe, vakarel o Savetodavno komiteti. Majpall, o Savetodavno komiteti vadži dikhel kaj ande Ukrajina e deportujime Krimski Tataren sasa pharipe te len thanutnipe, a savo si anglal uslov pala lijipe e čaćipengo.

¹⁸ Dikh egzemplo GHM & MRG-Greece, «Bulgarians of Macedonia: a First Approach», February 1998, <http://www.greehelsinki.gr/english/reports/bulgarians-of-Macedonia2-98.html>; MILS «Constitutional Court Dissolves Bulgarians` Association Radko, 23. marto 2001, <http://groups.yahoo.com/group/balkanhr/message/1895>

¹⁹ ECRI, CRI, 2003 gendo 39, http://coe.int/T/E/human%5Frights/Ecri/1%2DECRI/2%2Dcountry%2Dby%2Dcountry%5Fapproach/Slovenia/Slovenia_CBC_2en.asp#TopOfPage

²⁰ ECRI, CRI, 2002, gendo 21, http://www.coe.int/T/E/human-rights/Ecri/1-ECRI/2-Country-by-country_approach/Latvia/Latvia_CBC_2.asp#TopOfPage

LIJINE ETNIKANE VOL NACIONAL MINORITETURA SAVEN SI AVERČHANDO STATUSO NO SO SI AVEREN E

Itakaj kaj e Rroma ande Italija si formalno po arakhipe ande **Fremuni konvencija pala protekcija nacional minoritorengi**, len naj legalni instrumenta save den čačo efikasno thaj sasto arakhipen.

ETNIKANE THAJ NACIONAL MINORITETURA LIJE NUMA SAR RELIGIJSKI VOL ČHIBAKE MINORITETURA

O Savetodavno komiteti dikhel kaj ande Albanija, e manuša andar minoritetura save si Rroma thaj Jermena/ Vlaha kamen te lenge kidipa aven lije sar nacional minoritetura, a ande phuvjako raporto andar lende vakarel pe numa sar čhibale minoritetura. Vadži, o Savetodavno komietu dikhel kaj maškar e Jermena- Vlaha si godola save gndisaren kaj akala duj kidipa si averčhande, itakaj kaj aver gndisaren kaj von si jekh kidipe. Po Kipro but Maronita si bihačarde kaj si religijsko kidipe a na sar etnikano minoriteto, sar bi dikhela bi lengo arabijsko nakhlipe, a pala nesave, vi o arabijako dijalekti savo vakaren.

TRADIPE E PURANEBEŠUTNE THANUTNENGO ANDAR O ARAKHIPE E MINORITORENGO

Itakaj kaj naj lije sar puranebešutne, e švedski manuša ande Finska arlisarde si ande gndura, si lengi grupa, trubul te avel nacional minoriteto, itakaj kaj e phuv ande piro raporto phenda kaj e Fremuni konvencija pala protekcija nacional minoritorengi de fakto si pala godova

kidipe. Ande Rusija e phuv thaj baro gendo katar domicilni manuša vakarde kaj o statuso puranebešutnengo naj inkompatibilno. Numa, e Krimski Tatara ande Ukrajina, sar vakarel o savetodavno komiteti, majbut kamen te aven domicilni thanutne, no nacional minoriteto. Ni sa e Rusa ande Ukrajina ni kamen te aven nacional minoriteto. A e but etnikane minoritetura, savi angluni čhib si rusko, naj averčhande katar e Rusa pe etnikano fundo, thaj ni dikhel pe klaro averčhandipe katar Ukrajınca kana vakarel pe andar e čhib.

KONTRAVERZNI PHUVJAKE DIJINE CONTRACTA

Ande Jermenija, Savetodavno komiteti vakarda andar e kontraverza si li e Kurda thaj Jezdisa jekh vol duj nacional minoritetura, sar e phuv len len. Ande Austrija, sigo si dikhlo averhandipe maškar e čhib savi vakarene Hrvata thaj čhib katar Burgendland Hrvata, a nesave Hrvata gndisaren sar potencijalno izvori katar arlisaripe šaj bi kerela te lengo statuso avel bi zuralo. Ando Azerbejdžano thaj Estonija, e phučhipa katar e registracija thon vi o phučipe katar etnikano nakhlipe e manušengo, pala savo o Savetodavno komiteti gndisarel kaj si bikompatibilno e manušese čačipasa te arlisarel te andar leste vakaren sar andar o minoriteto. Vadži gaja ando Azerbejdžano, e ckne minoritetura, sar Budukha, Kinalig thaj Kriz, vakaren pe numa sar «aver» thaj lengo averčhandipe thaj lijipa den len lenge manuša naj sajekh pačavdo katar e phuv. Po Kipro trin bare religijski kidipa (Jermena, Latina thaj Maronita) trubuje te arlisaren, sar kidipa jekhore pala sasti vrjama, te aven grčko kiparsko vol tursko kiparsko nacionalno kidipe: von lije angluni, numa o Savetodavno komiteti gndisarel kaj goda arlisaripe si bikompatibilno e Artiklosa 3. E Latina naj sasa zadovoljni e e zvanični averčhandipasa ande lengo kidipe, thaj

**O STATUSO E MINORITORENGO ANDE EVROPA:
E PROTEKCIJA ČAČIPENGO THAJ E TRAJOSO**

kamle te aven lije sar rimski katolika.

Ande Finska, o Savetodavno komiteti vakarda kaj si lače so phende e minoriteta a vakardino si kaj si averčhandipe maškar e «purane Rusa» thaj aver Rusa. Ande italijansko provincija Bolzano, e membrura andar Germansko thaj Ladino kidipe trubuje te phenen andar piri čhib, savi našti bi avela arlisrdi maškar e registracija, thaj savi si liji pala distribucija katar politikane mandata thaj ande službe kaj o civilni sektora. Sar bi ando Kipar, o Savetodavno komiteti ni kamel gasavo sistemo. Ande Rumunija, e Rroma ni kamle te akharen len «Cigani» godolese kaj goda si pežorativno, a e konfuzija si kerdini ande registracijake formulara maškar e Tatar thaj Turski manuša.

Ande Rusija, o Savetodavno komiteti ni kamla te keren pe instant kidipa ande phučipa andar e registracija 2002. berš, te naj sasa o mangipe te len pe averčhande identiteta katar e rig manušengi pala save goda si.²¹ Ande Slovakia, Savetodavno komiteti ni kamla te e policija lel vakaripa andar etnikano nakhlipe e manušengo save si kriminalca- a majbut e Rromendar, a savo si thodino pe «dikhle karakteristike». Ande Ukrajina, Savetodavno komiteti kerda registracija katar kontroverza maškar o moldavsko thaj rumunsko identiteta, thaj dikhla kaj kamle te thon jekh identiteta pe aver. O Savetodavno komiteti ni kamel o mandatorni majbut no o opcioni phučipa andar o nacionalnost ande Ukrajinsko registracijsko phučipe thaj e praskasa savi kerel e policija andar kidipe katar informacije pala e Krimski Tatar thaj Rroma save ni pačaven o Zakono. Po agor, e registracija ande Bari Britanija lija kritika katar o Savetodavno komiteti godolese kaj but manuša našti vakarde andar savi grupa si sar kaj si Kroniša, Rroma, Velšana thaj Ulster-Škota.

Phučhipa andar o etničko nakhlipe kana si kerdi e registracija vol etnikani statistika but drom keren problema. E Ekspertski organa

andar Evropako Consili thaj UN roden e phuvjandar te den pire statistikane vakaripa andar nacional minoriteta vol vakaripa andar goda so kerde e minoriteta. E phuvjan trubun gasave vakaripa te bi ločharena e minoritorengi. Numa, gasave minoriteta trubun te aven arakhade po nivelu e manušengo a javni numa pe nivelu katar sa e manuša. Ando kidipe katar godola vakaripa svakone si čačipe te tromale kerel identifikacija e grupasa savi kamel, numa trubul te del pe vi o šaipe te na kamel te keerel identifikacija thaj te na godolese avel le problema. Sa e opcije trubun te aven kerdine, a vi e opcija te avel vadži nesavo arlisaripe, numa naj sar «aver savo implicitno ni kamel e kidipen save si thodine ande gasavo svato. O lijipe katar vakaripa save e kidipen del savo si lengo identiteta, ni kamen.

E MIGRANTA

Ande svako populacija e migranta, save naj po arakhipe ande Fremuni Konvencija pala protekcija nacional minoritorengi, o Savetodavno komiteti lel definicija katar e UN Komitetu pala manušikane čačipa andar Artiklo 27, numa naj eksplicitno phandipe pala leste- dikhel kaj šaj len pe vadži kidipa ande Fremuni konvencija po fudno «artiklo po artiklo» Fremune konvencijako. O Savetodavno komiteti kamel goda kaj e Rusija mangel te buvljarel keripe e **Fremune konvencijako pala protekcija nacional minoritorengi** vi pe e bi thanutne sar vi mere save si lije ande Danska te del šaipe te sikaven e čhib migranske kidipa ande phuvjako edukativno sistemi.

²¹ Andar majsigutni praksa katar Sovjetski thagarne, savi akharel pe «akademsko nacionalizmo», dikh: Tishov, V., «Post-Soviet nationalism in R.Kaplan and J.Feffer (eds)», «Europe`s New Nationalism: States and Minority in Conflict», Oxford University Press, 1996.

BUTI PO ARAKHIPE E MINORITORENGI ČAČIPENGO THAJ DOMICILNI THEMA

«Lijipe e minoritorengo ande Evropa: protekcija katar čačipa thaj pačavipe» Maškarthemutno kidipe andar manuškane čačipa (MRC) 2004. Inkaldo ando april 2004. berš ISBN I 904584187.

Autori: **Panajote Elias Dimitras** si dosto profesori po Centralno Evropako Univerzitetu, Budimpešta; Direktori katar Dokumentaciono thaj informaciono centro andar e minoriteta ande Evropa – Jugoistočno Evropa; thaj porparol Greek Helsinki Monitori.

Koordinatori projektoso: **Snježana Bokulić**. Redaktori: **Katrina Pejn**.

Maškarthemutno kidipe pala minoritorengo čačipa (Minority Rights Group Internacional – MRG) si bivladaki organizacija (BVO) savi kerel buti pala arakhipe pala etnikane, religijski thaj čhibake minoriteta thaj domicilni thanutnge ando sasto them thaj kerel promocija katar e buti thaj hačaripe maškar e kidipa.

E MRG si konsultativno statusi ande UN Consili pala ekonomikane thaj socijalni pučipa thaj dikhlimasko statusi ande Afrikani komisija pala manuškane čačipa. O MRG si registrujime sar dobrotvorno organizacija, gednosa: 282305 thaj vi amalipe save si phando jemstvo ande Bari Britanija br. 1544957.

But vakaras: Dikhipe (te khonik khanči sikavel): Akaja buti si kotor katar MRC programo katar averčhandipe thaj demokratija ande jugoistočno Evropa. Pala o programo love dije o Čarls Trjuart Mot fondacija, Development Cooperation Irska, Evropaki komisija (CARDS programo), Švedska agencija pala maškarthemutno nevljaripe (SIDA-Istok) thaj Kotor pala maškarthemutno nevljaripe ande Bari Britanija.

Akava teksto ni vakarel e stavura katar e donatora, ni kerel reflecija, sar ande nesave, thaj vi ande sa, kolektivno stavo katar o MRG

Minority Rights Group International
54 Commercial Street, London E 1 6LT,
United Kingdom
Tel +44 (0)20 7422 4200 Fax:+44 (0)20
7422 4201

E-mail: minority.rights@mrghmail.org

Website: www.minorityrights.org

PHANDE LAFA THAJ RECOMANDACIJE

E sasti revizija katar Savetodavno komiteti andar o lijipte katar Fremuni konvencija pala protekcija nacional minoritorengi ločhada lenge te anen phando lafi kaj e phuvja pe but načina ni len maškarthemutne norme pala korkorolijipe minoritorengo. Godolese but minoriteta thaj migranški kidipa našti te len majfundamentalno čačipe po «jekhtanipe thaj pačavipe» E phuvja thaj e maškarvladake organizacije trubn te keren but te bi lačharena gasavi situacija..

E recomandacije pala e maškarvladake organizacije si:

- ❖ Trubun te zuraren thaj te den adekvatni izvora ande pire ekspertske organa te keren revizija katar e minoritorengo čačipe katar godola phuvja membrura katar sasti procedura pala o monitoring, savo si jekhtano savo goda savo kerda. O Savetodavno komiteti kana kerel revizija katar o lijipte Fremune konvencijako, but kamipe del inter alia saven si fundamentalni aspekta katar lijipte minoritorengo.

- ❖ E dijipa save si lije katar majbare politikane organa (sar kaj si Komiteti katar e ministra ande Evropako Consili) thampal recomandacije katar ekspertske organa te roden e phuvjatar, pala save si, lengo keripe.

- ❖ Te den specijalni mehanizma katar monitoring pala e phuvja pala save e ekspetske organa phenda kaj but ni den čačipa vol lije te keren ratifikacija maškarthemutne thaj regionalni standarda pala arakhipe e minoritorengo, thaj gaja lende naj kerdini revizija katar ekspetske organa.

- ❖ Te keren angažmano vol den angal o dijologo maškar e BVO save keren pe problema katar manuškane čačipa thaj vol si andar e minoriteta, te arakhen sar šaj aven majzurale.

Recomandacije pala e Phuvja si te:

- ❖ Len sa e minoriteta godolen save implicitno roden lijipte thaj te phagen sa e kriterijuma save ni den sasto lijipte akale čačipengo.

- ❖ Te sigo thaj temeljno len recomandacije sandar ekspetske maškarvladke organizacije save si andar o problemo pala o lijipte.

- ❖ Te e minoriteta save si pe protekcija katar maškarthemutne vol regionalni instrumenta thaj phuvjako zakono thon vi e domicilne vi e migrantski kidipa, thaj te na aven predrasude andar čačipa save akala kidipa šaj len pala aver instrumenta vol zakona

- ❖ Te keren angažmano vol den angal o dijologo maškar e BVO save keren pe problema katar manuškane čačipa thaj vol si andar e minoriteta, te arakhen sar šaj aven majzurale.

Recomandacije pala maškarthemutne donatora si:

- ❖ te thon minoritorengo čačipa thaj majbut fundono čačipe pala o lijipte, sar jekh katar e prioriteta thaj te den donacije te zuraren e BVO save keren buti pe minoritorengo čačipa thaj vol si andar o minoriteta.